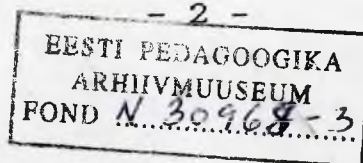

OKTOOBRIKUUS TOIMUVAD EESTI EMAKEELEÕPETAJATE SELTSI SÜGISPÄEVAD.
VALITAKSE UUS JUHATUS.
KAVAS ON SEMINAR KIRJUTAMISE ÕPETAMISEST.

E E S T I E M A K E E L E Õ P E T A J A T E S E L T S I
I N F O L E H T

Järgneva kirjutise autor Pirjo Eskelinen-Leppänen õpetab juba teist aastat Tallinna Pedagoogikaülikoolis soome keele põhi- ja lisaerialal oma emakeelt, samuti keele õpeamise metoodikat, maatundmist, kultuuri jm. Käesoleval aastal lõpetasid TPU tema õpilased - selle maja esimesed diplomeeritud soome keele õpetajad. P. Eskelinen-Leppänen on lubanud kirjutamisõpetuse (meil rohkem kirjandiõpetusena tuntud ja viljeldud) teemal enda mõtteid ja kogemusi edaspidigi vahendada.

MÕTTEID ENNE SÜGISPÄEVI
KIRJUTAMISE ÕPETAMISEST

Olen õpetanud kirjutamist paarkümmend aastat. Algul õpetasin "nii nagu mindki oli õpetatud". Samal ajal aga noomasin, et selline õpetamine ei aita kirjutama õppida: osa õpilastest oskas kirjutada õpetamatagi, osa ei saanud kuidagi järje peale ega osanud minagi neid aidata - olin õpetaja, kuid ei osanud õpetada. See oli valus ja kurb tõdemus. Mõtlesin, et teksti kohta peaks olema võimalik öelda rohkem, kui et sel olgu sissejuhatus, teema arendus ja kokkuvõte. Mis need on? Kust võtta mõtted alustamiseks, mis on teema arendus, kuidas ehitada üles lõppsõna ja milleks see vajalik on?

Minu areng kirjutamise õpetajana kulges "enesetühjendamise" rada: loobusin sissejuhatuses ja lõppsõnast, asudes kohe teema arenduse juurde (in medias res). Arikirja eeskujul suunasin oma õpilasi kirjutama üksnes seda, mis nad öelda tahtsid. Olin aga jälle hädas: mõni tuli toime, mõni ei jõudnud sissejuhatuses kaugemale - ja mina õpetajana olin endiselt otsija rollis.

Mäletan, kuidas ma noore õpetajana rääkisin oma murest ka abiturientidele, kes näitas mulle keerukaid ajaloo ja usuõpetuse eksamitöid: ta ütles, et neid on õpetatud "asju igast vaatenurgast uurima ja puurima". Teadsin, et kaugeltki mitte kõigil minu õpilastel ei ole aimu sellest, missugused kõik need erinevad vaatenurgad olla võivad: käisid nad ju alles koolis, et seda õppida. Kuidas õpetada õpilasi maailma mitmest erinevast vaatenurgast nägema? Oleksin meelsasti valmis olnud selle teadmise eest mõnele targale terve varanduse ohverdama.

Jutustan oma kogemustest kirjutamise õpetajana seepärast, et küllap mõnigi minu kolleegidest on tundnud samasugust abitust, millest nüüd lõpuks näib leiduvat väljapääs. Varem ei olnud uuritud kirjutamist kui tervikut. Oli küll uuritud tekste nii keele kui ka soravuse seisukohalt, kuid mitte sisu ja selle edasiandmise poolest.

Viimase aja uurimused tõestavad, et inimene õpib varasemast tuttava, varemõpitu abil: seepärast puudub

"otsetee" kirjutamisõpetusse, me ei saa üle hüpata vaatenurkade otsimisest.

Kirjutamise õpetamine on ühtlasi loogilise mõtlemise ja probleemide lahendamise õpetamine. Kirjutamisprobleem hõlmab teema, lugeja (adressaadi), kirjutaja ja tema kavatsused.

Õpetaja ülesandeks on plaanilise lugeja (mitte hindaja) rolli asumine. Sellest rollist johtuvalt peab ta juhendama kirjutamise kulgu. Peale selle on tal õnneks rohkem teavet kui oletataval lugejal: ta teab oma õpilaste tugevaid ja nõrku külgi. Nii sünnib individuaalne juhendamine, millele ei kulu rohkem aega kui õpilase vigade parandamisele teda seejuures õpetamata.

Mida rohkem olen lugenud õppimise, lugemise, probleemide lahendamise ja kirjutamise kohta, seda kindlmini usun inimtegevuse kõikehõlmavusse. Koolile ja õppimisele kohandatud tähendab see, et ülesanded tuleb ühendada võimalikult põhjendatud tervikuiks - ülesandeid ülesannete pärast pole kellelegi tarvis. "Me ei õpi kooli, vaid elu jaoks!" Igapäevases eluski kõneleb ja kirjutab inimene tavaliselt vaheldumisi või siis kuulab teiste mõtteid ja võrdleb neid enda omadega; üksnes rutiinsed tekstid kirjutatakse ühe hingetõmbega ning nende sisu on ju varasemast tuttav (ega nõua erilist häälestust). Samuti on lugeja tavaliselt tuttav või vähemalt teada.

Enamik emakeeleõpetajatest on ilmselt kuulnud või lugenud üht-teist protsess-kirjutamisest. Osa teist on seda ka proovinud - ja saavutanud väga erinevaid tulemusi. Mõnd on see edasi aidanud, mõni on selle arutu ajaraiskamisena kõrvale heitnud. Sügispäevade seminari meeles kandes kirjeldan järgnevalt oma kogemusi algajast katsetajast nimetatud meetodi vilunud rakendajaks saamisel. Loodan, et sügisel avaneb võimalus kirjutamise õpetamise teemal tulusalt arutleda mõtteid vahetada.

Kasutan protsesskirjutamise asemel pidevalt terminit kirjutamisprotsess, kuna see iseloomustab paremini töömeetodit, protsessi, mille sisuks on kirjutamine ja eesmärgiks tekst. Sel kombel satub termin ühtlasi õppe- ja lugemisprotsessiga ühte ritta.

Kirjutamine ja selle õpetamine protsessimeetodil erineb traditsioonilisest kirjandikirjutamisest kõige rohkem selle poolest, et õpilane saab tagasisidet kirjutamise käigus ning võib hankida lisateavet ja täiendada oma teksti, enne kui esitab selle hindamiseks. Lisaks kuuluvad selle juurde loomupäraselt ka emakeele valdkondade analüüsimine, kuulamine, lugemine, keele- ja stiilitunnetuse arendamine ning keelehoole. Midagi ei tule õppida asjana iseeneses, omaette. Rääkimata muude õppeainete hõlmamisest emakeeleõpetusse.

Kirjutamisprotsess kui uus õppemeetod äratav katsetajais ja rakendajaiski palju küsimusi. Kui palju aega tunnis selle peale läheb? Kuidas see muudab õpetaja ja õpilase tööd? Mida uut sellega õpib?

Alati, kui minnakse üle uuele õppemeetodile, tuleb see kõigepealt omandada ning seepärast kulub algul rohkem aega. Aga kui meetod on selgeks saadud, säästab ta aega märgatavalt. Pealegi pole kõike tarviski kirja panna: teema piiritlemiseks ja materjali kogumiseks on arvukalt "lihtsamaid" võimalusi, näiteks näitaskardid. Juba eelnevas näitasin, mis kõik kõnelemisest stiiliseikadeni protsessi käigus peaaegu märkamatuks selgeks saab; see aga tähendab tundide ajakava ja aine liigenduse muutumist.

Õpetaja töö on mõistagi väga individuaalne, parandab ta siis kirjandeid või juhendab kirjutamisprotsessi. Igal juhul on protsessi juhendamine mõttekam: õpetaja jagab näpunäiteid, õpilane taipab, parandab ennast ja õpib. Ameerikas läbi viidud uurimused on näidanud, et kirjutamisprotsessi käigus vähenevad õpilaste kirjavead

kolmandiku või koguni poole võrra. Ning seda samal ajal, kui teda suunatakse arvestama adressaadiga, märkama stiili-seiku jne. täpselt sel määral kui vaja. Õppimise seisukohalt on esmajärgulise tähtsusega taipamine: kui õpetaja on juba ise vea parandanud, pole õpilasel vaja lahenduse leidmise kallal vaeva näha.

Klassitöö kujuneb harjutuste tegemisest emakeele kasutamise vilutamiseks ning õpetaja töö kujuneb vigadele osutajast sisu

ja stiili arendajaks, lapse ja noore kasvamise suunajaks. Minu meelest on see suur ja tanuväärne muutus kirjutamise õpetaja töös. - Kirjutamise õpetamine protsessina on aidanud mind minu abituses, andnud vastuse nii mõnelegi minu küsimusele. Üksnes nii oskan ma õpetada kirjutamist.

PIRJO ESKELINEN-LEPPÄNEN,
TPÜ soome keele ja
kultuuri lektor

TEISITI TEGEMISE RÖÖM

Eesti püüab praegu otsekui seitsmepenkoormasabastega maailmale järele tormata. Järsku tuleb kõigil hakata omaks võtma vaba maailma reegleid, mis ei olegi nii kaunid kui meile eemal-seisjatena näis. Kui vanem põlvkond hoiab veel tugevasti kinni endistest kommetest, siis lapsed võtavad kõike uut tormiliselt omaks ja sunnivad sellega paratamatult muutuma ka loomu poolest vägagi konservatiivse koolmeistri.

Juba mõni aasta on Eestiski kuulda olnud, et on muidki õpetamisvõimalusi peale klassikalise, mis ühelt poolt vana, hea ja läbiproovitud, teisalt aga kulunud ja mahakäinud.

Peale selle, et on avatud esimesi alternatiivkoole, on Pedagoogikaülikooli õppejõu ja teaduri Tiia Kuurme juhtimisel toimunud päris mitu seminari, mis tõid kokku hulganisti noisuguseid õpetajaid, kes on pidanud vajalikuks ja võimalikuks uuel viisil tootada.

Seminaridel jagatakse peale teadmiserõõmu ja vaimustuse ka konkreetseid teadmisi ja praktilisi nõuandeid. Töö on ules ehitatud nii, et algul saavad sõna suuremad asjatundjad - nii eesti kui ka välismaa alternatiivõpetust viljelevad õpetajad, siis tehakse üheskoos läbi ka praktilisi elemente; hiljem on aga igal kohalviibijal võimalik rääkida oma katsetustest probleemidest.

Viimane noisugune seminar toimus juuni lõpul Raplamaal vanas Jalase külakoolimajas (kus õpetajaid võõrustas Aino Valgma). Seal keskenduti peamiselt Freinet' õpetusele ja umbes neljakümneliikmeline õpetajaskond sai kolme päeva vältel ühiselt läbi proovida ja tunnetada seda teise reeglistiku järgi töötavat süsteemi.

Kuna alternatiivõpetus nõuab esmatahtsana õpilase aktiivset osalemist õppeprotsessis, siis sai algul vast iga õpetaja kokkumusega tunda õpilase tunnet: mida minult küll tahetakse, ma tuln ju siia puhkama, oleks siis veel, et keegi räägib midagi huvitavat, aga nüüd pean ma hoopis ise rabelema... Ent juba varsti kogu seltskond matkas, uuris kive ja taimi, maalis, tantsis ja laulis - ning seda kõike ilmselt eneselegi ootamatu innuga. Peagi arutati aktiivselt ka seda, kuidas küll süsteem nii ümber kujundada, et igaühel oleks võimalus osaleda võimalikult mitmes töörühmas, sest keegi poleks tahtnud millestki ilma jääda.

Kõige olulisem oli ilmselt see, et igaüks sai rõõmuga kogeda, et ta oskab hoopis rohkem kui ta varem aimas, ning kahetsusega märgata, mida kõike ta veel suudaks, kui juba lapsepõlvest peale oleks teda suunatud maailmale teisiti lähenema. Siin ongi ilmselt algtõuge, mis sunnib harjumuspäraseid õpetustavasid muutma.

Tavaõpetajat hirmutab enamasti eelarvamus, et alternatiivõpetus nõuab temalt

erakordset andekust ja kättesaamatult laialdasi teadmisi, ent Jalasel kogesid paljud, et neis on tegelikult kõik vajalik olemas. Veel tuhmusid osalejate kujutlustes välismaistelt fotodelt pärit kammitsevad ja võõristust tekitavad visioonid täispuidust klassiruumidest ning eriprojekti järgi ehitatud koolidest. Süvenes veendumus, et tegelikult algab ja lõpeb kõik siiski alati iseendas.

Kuigi senine Eesti praktika ja ka Jalasele kogunenud õpetajad tegelevad peamiselt algõpetusega, on kõik uued põhimõtted samahästi rakendatavad ka põhi- ja keskkoolikursuses.

Õpetajal tuleb lihtsalt loobuda oma televiisoriga võrreldavast rollist, mis võimaldab teda küll huvitavamatel puhkudel kuulata, muidu aga lihtsalt kõrvust mööda lasta.

Kuna kõike seminaridel toimuvat olen ikka jälginud eelkõige emakeeleõpetaja pilguga, siis pakun nüüd mõned NÕUANDED ALUSTUSEKS.

1. Kasuta tunnis võimalikult palju õpikuvälist materjali.

2. Uue osa õpetamisel ära "pudista" kõike üksipulgi ette, vaid lase õpilasel endal näidete varal jõuda seaduspärasuste tunnetamiseni.

3. Lase õpilasel endal formuleerida reegleid, näiteks

lustakate salmide või illustratsioonidega täiendatud graafiliste lahendustena.

4. Ka uute näidete otsimine võiks olla õpilase ülesanne. Näidetest koostatagu taas salme või lauseid. Reeglite kompleksi puhul lase koostada selline lause/salm, kus iga sõna (v.a sidesõnad jms) esindaks erinevat alareeglit.

5. Harjutamisel lase valida paljude erinevate ülesannete vahel.

6. Lase õpilastel koostada oma kaasõpilaste jaoks harjutusi, ristsõnu, sõnamänge.

7. Kasuta võimalikult vähe lünkharjutusi, kus õpilane tarvitab üksnes faktimälu, mitte aga loomisvõimet.

8. Nõrgemat õpilast õpetagu tugevam, nii õpivad nad mõlemad.

9. Kordaval etapil lase õpilasel klassi ees tutvustada oma lahendusteid ja mõttekäike, nõnda paraneb nii ainetundmine kui ka väljendusoskus.

10. Suurema materjalibloki kokkuvõtteks koostatagu õpilased ise korraga silmaga haaratav terviksüsteemipilt, sellest on neil enam abi kui õpetaja poolt loodust. Anna õpilasele võimalus oma süsteemi ka teistele tutvustada.

Jõudu tööle soovides,
ANNE MANKIN, õpetaja,
kirjandusteadusemagistrand

MÕTTEID KESKKOOLI KIRJANDUSPROGRAMMIST (Algus eelmises lehenumbris)

XII klassi programmis on tunda nn üleminekuaja ebakindlust, eriti just eesti kirjanduse osas - väliseesti autoreist pole vaadeldavas programmis nimetatud ühtegi(!), samal ajal omistatakse suurt tähtsust Vaarandile, Smuulile ja Hindile.

Kafka ja Camus' looming väärib käsitlemist ka tüvihariduslikus koolis (Kafka 2-3 novelli ja Camus' "Võõras" lähivaatlusel). Programmi tuleb lülitada ka Goldingi "Kärbestest jumal". Kui Hamsuni ja Linnat käsitleda, siis vaid humanitaarklassis. Bulgakovi ja Solženitsõni loominguga tuleb seevastu tutvuda ka tüvikoolis. Programmis peaks olema ka Rõbakovi "Arbati lapsed"; Jevtušenko ja Ajmatov jäägu vaid humanitaarharu programmi.

Eesti kirjandus. Vaarandi võib programmist välja jätta, Smuuli ja Hinti käsitletagu vaid humanitaarias. Väliseesti luuletajatest väärivad aga vaieldamatult tähelepanu Kalju Lepik, Raimond Kolk, Ivar Ivask, Ilmar Laaban ja Andres Vihalemm, prosaistidest Ain Kalmus, Valev Uibopuu, Arvo Mägi ja Arved Viirlaid.

Vetemaad tuleks käsitleda Undi ja Valtoniga samaväärsena, Saluri ja Kruusvall jäägu humanitaarklassidele. Kaugveri loominguga võib aga programmist sootuks välja jätta. Viivi Luige luule kõrval peaks tutvuma ka tema proosa-loominguga ("Seitsmes rahu-kevad").

Humanitaarharus tuleb tingimata käsitleda ka "Europeia" sarjas ilmunud ja ilmutav väärtkirjandust, samuti "Loomingu" Raamatukogus ilmunud uuemat kirjandust (Jean Genet, Dino Buzzatti, Georges Orwell jpt). Tähelepanu

väärivaid autoreid on teisigi: Ionesco, Dürrenmatt, Mrozek, Havel, Grass... Valik jäägu õpetaja ja õpilaste teha.

Mõistagi pole kõiki rahuldavat programmi luua võimalik, kuna inimeste kirjanduslik maitse on väga erinev. Seepärast peab õpetaja olema loov isiksus, kes väljapakutut pidemena kasutades koostab endale meelepärase õppekava, loomulikult ka õpilaste soove arvestades. Ka käesolev kirjutis on vaid individuaalne nägemus, ei enam.

SIKA
FOND N 30968-3 TOOMAS PIRN

EESI jõulupeol Pärnus leitud
ILUS PUNASERUUDULINE VILLANE
SALL. Kätte saab Viivi Maansoo
käest.